

RAPPORT
22/23

KREATIVA NÄRINGAR
OCH OFRIVILLIGA
FÖRETAGARE

20 - 21 mars 2009
JONSEREDS HERRGÅRD
8 - 9 maj 2009
VADSTENA

Utan frö eller kärna...

... växer ingen frukt. Ge därför kärnan det värde som den förtjänar.

I en region skapas ekonomiskt värde av konstnärligt skapande människor vars "produkter" kommersialiseras inom besöksnäringen. Men vad är drivkraften? Inte skrev väl Selma Lagerlöf sina berättelser för att gynna Värmlands turism! Att enbart mäta i ekonomiska termer är att reducera konstens immateriella värden.

Inom kulturens sfär finns ett utrymme för det icke självklara eller bevisbara som många söker sig till. De som har modet att se saker annorlunda. Ett rum för (och i) samhället att reflektera kring sig själv. Ett rum för ifrågasättande och nytänkande. Hur kan detta någonsin kombineras med en företagsmässig strikt affärsplan eller marknadsanalys? Hur kan konstnären samtidigt vara en strategisk företagare som skapar möjlighet att leva på sin kompetens?

Att vara kulturföretagare är inte lätt – men en möjlighet!

Lasse Ernst

LOKAL KULTUR är ett programområde inom Stiftelsen framtidens kultur.

Erfarenhetsbaserad klokskap

När Lokal Kultur bjuder in till samtal på temat "Kreativa näringar och ofrivilliga företagare" är intresset stort. Rekordmånga anmäler sig och detta resulterar i att seminariet dubblas. Vi träffas i mars på Jonsereds Herrgård utanför Göteborg och i maj på Vadstena klosterhotell. **Kerstin Quentzer** är vår samtalsledare.

- Jag tycker att det är viktigt att vara mitt i samhällets utveckling inte vid sidan om, att vara närvarande i nuet och för en stund klara av att lägga bort det som ska komma och det som varit. Alla bekymmer kommer säkert helt snällt tillbaka, inleder Kerstin.

Vad är det som gör att kultursektorn ständigt växer? Aldrig förr har så många konstnärer utexamineras och aldrig förr har det funnits så många kulturutövare. Vi pratar och forskar kring kulturekonomi och kulturella näringar och att kulturens betydelse för samhällsekonomin ökar. Vi bygger många regioners utveckling på besöksnäring baserad i grunden på konstnärligt skapande och kulturarv. Men var hamnar den enskilde konstnären i detta sammanhang?

Vilken tid väntar? Vart är vår sektor på väg? Vart vill vi vara på väg? Vad kan vi påverka?

Olika konstformer möter sin publik på olika sätt; Som betraktare, läsare eller aktiv deltagare. Det gör att de kulturskapare som vill bedriva företag måste utveckla olika affärsstrategier för att kunna leva på sin konst. Vilka modeller har förutsättningar att klara sig och vilka bör av strategiska och kulturpolitiska skäl stödjas med offentliga medel?

Samtalen i Jonsered och Vadstena handlade om att återföra diskussionerna om kulturekonomi till vardagen. Att nyttja den praktiska kunskap som finns bland kulturutövarna genom erfarenhetsbaserad ekonomisk klokskap. Och frågor som dök upp var bl.a. "Hur ser kulturens entreprenörskap ut?", "Hur många konstnärer behöver det goda samhället ha?", "Är kulturföretagen verkligen så speciella?", "Behöver kulturen och dess företag sin egen marknadsförare?" och "Hur klarar man konsten att administrera sitt konstnärskap?".

Kulturlivets ekonomiska vardag

David Karlsson och hans kollegor på Nätverkstan gjorde 2002, på uppdrag av Stiftelsen framtidens kultur, en uppmärksammad studie kallad "Den ofrivillige företagaren" och nu arbetar David på en fördjupning och aktualisering.

Många konstnärer och kulturutövare tvingas mer eller mindre frivilligt in i rollen som företagare. Vad har hänt sedan 2002? Vilka förutsättningar gäller idag för de verksamma inom kultursektorn? Hur ser framtiden ut? Finns det alternativa vägar?

Diskussionen om kulturföretagande startade i Storbritannien och kom till Sverige jämförelsevis sent. Nu tas emellertid en del ibland lite yrvakna initiativ. Det är bra men hur genomtänkta är de egentligen? Kulturlivets ekonomisering (krav på uppföljning, budgetdisciplin och mätbara resultat) och ekonomins kulturalisering (designens betydelse för varuproduktionen och upplevelseekonomins växande roll) är två sammantvinnade processer som inte sällan blandas samman i diskussionerna. Samtidigt som kulturekonomin blivit ett teoretiskt fält så kämpar konstnärer och kulturutövare med krympande marginaler och allt knappare resurser. Hur hänger detta ihop? För att komma tillrätta med denna teoretiska förvirring och kunna se kulturlivets behov och utvecklingsmöjligheter krävs att diskussionen blir konkret.

- Kulturliv och näringsliv kan ses som tre olika relationer med olika syften, säger David Karlsson. I den första relationen "Kultur och näringsliv" är syftet samarbete, sponsring och breddad finansiering för kulturlivet. Dvs fler aktörer ska vara med att finansiera kulturen. Den andra relationen är "Kultur till Näringslivet" med syfte att förnya näringslivet och ge en vidgad arbetsmarknad för konstnärerna där kultur ger näring till näringslivet. Den tredje relationen "Kultur som näringsliv" innebär att utveckla den kreativa sektorn genom att stimulera kulturföretagandet.

Behovet av att diskutera relationen mellan kultur och andra samhällsverksamheter på detta sätt är tydligt. Sambanden är viktiga och kultur ska inte betraktas som en från andra verksamheter separerad del.

- Oftast isoleras olika politikområden från varandra. Det skapar stuprännor istället för hänggrännor och maskineriet blir trögt och beslutprocesserna långa. När vi arbetade med rapporten "Den ofrivillige företagaren" märkte vi att kulturföretaget ofta hamnade mellan de två stolarna "kulturpolitik" och "näringspolitik", säger David. Strukturerna fungerar väldigt illa för kulturföretag. Det finns en brist på samsyn och det drabbar kulturföretagarna som dels får svårt att få kulturstöd eftersom de driver ett företag och därför betraktas som kommersiella, dels har de svårt att ta del av företagarens stöd eftersom dessa sällan är anpassade efter

kultursektorns speciella villkor. Detta gäller även a-kassa och pensionssystem. Vår slutsats var att människor inte förstår varandra inom kultur- och näringslivet. Resurser borde därför läggas på "översättningsarbete" för ökad förståelse och samarbete, säger David Karlsson som understyrker att rapporten inte är ett program för att föra kulturlivet närmare näringslivet. Det är ett program för att betrakta kulturlivet som näringsliv.

Källa:
DCMS, UK (2007) mfl

David visar oss en modell som tydligt illustrerar begreppet kulturekonomi och klargör förutsättningarna för att olika näringar ska kunna utvecklas med konst och kultur som kärnan.

I den innersta cirkeln ryms den konstnärliga verksamheten – kärnverksamheten. Det kan t ex. vara författaren som skriver en berättelse. Med de kulturella näringarna menas t.ex. förlaget eller filmbolaget - här blir berättelsen till bok eller film och här blir den inkomstbringande. Oftast är det inte författaren själv som distribuerar sitt verk utan andra företag. Bokhandlare och Biografer ingår också i denna sfär. I den tredje ringen finns de kulturbaserade näringarna där produkter och sevärigheter skapas kring boken eller filmen. Bussbolag, hotell, cateringfirmor och andra näringar får sin del av kakan. Idag talar de flesta regioner om kulturturism som den kanske viktigaste faktorn för regionens utveckling i det postindustriella samhället - den yttersta cirkeln.

Den verksamhet som är själva kärnan och förutsättningen, dvs. en persons konstnärliga skapande, genererar arbete åt många andra personer och näringar men konstnären själv tar sällan del av den ekonomiska vinsten.

David visar statistik från Högskoleverket som beskriver vilka näringar och yrken som kommer att eftersökas de närmsta åren samt vilka som är under- respektive överrepresenterade i de högre utbildningarna. Här ser vi att konstnärliga utbildningar ligger på sista plats och visar att dubbelt så många utbildas i förhållande till det förväntade antalet som efterfrågas på arbetsmarknaden. Bilden kan verka skrämmande men hur sanningsenligt är den? Hur kan man mäta detta? Det kanske till och med utbildas för få kulturarbetare!

Övergivna platser vad var det som hände?

Jan Jörnmark är, som han själv kallar det, en besatt ekonomihistoriker och författaren och fotografen bakom boksuccéerna Övergivna Platser 1 och 2. Han berättar om sin resa från att vara akademikern som skrev avhandlingar för ett litet fåtal intresserade till kulturföretagaren med en stor läsekrets.

Jan Jörnmark arbetade som de flesta forskare. Han skrev den ena avhandlingen efter den andra. Han gav ut böcker om viktiga ämnen. Problemet var att ingen läste hans böcker.

Jan hittade ett annat sätt att berätta om sin forskning. Han började med att ta digitala bilder på temat "Hur den moderna kapitalisten kan skapa och förlora stora kapital på kort tid". Här hade han sin gode vän från Värmland som konkret exempel och medskribent. Den gode vännen tjänade 8 miljarder på tre år. Han var en stor aktör i den s.k. IT-bubblan på 1990-talet. När det sprack förlorade vännens företag en kvarts miljon i veckan. Deras bok kom ut i februari 2004. Den sålde inte alls!

Sanningens ögonblick

För att studera mekanismerna i framgång och fall ur en ekonomihistorikers synvinkel började Jan att besöka övergivna platser runt om i landet. Med sig hade han en enkel digitalkamera. Detta blev början till att Jan tog steget från att vara den som studerade platsernas ur ett ekonomiskt akademiskt perspektiv till en kulturföretagare som med bild och ord beskriver verkligheten och utvecklingen i sina böcker, utställningar och i föredrag. Jan Jörnmark har gjort en kanske ofrivillig resa in i den konstnärliga verklighetens vardag. Och han har gjort det med stor framgång.

- Jag kom till ett sanningens ögonblick. Då jag måste ta ställning till om mitt konstnärskap skulle kunna generera den livsinkomst jag trots allt måste ha. Jag insåg att jag måste knyta till mig andra kompetenser för att kunna utvecklas och utveckla. Entreprenörer är de som skapar nya kombinationer och man bör därför inse värdet av att jobba tillsammans med någon som kan något helt annat än jag själv.

David Karlsson

Framgångar och förfall

Berättelserna är fascinerande och skrämmande. Platserna är övergivna. Det är som om någon bara rest sig upp och gått hem för dagen. Arbetet ligger kvar på skrivbordet och vissna blommor står i sina blomkrukor i dammiga fönster. Miljöerna är ofta väldigt påkostade och dyrbara inventarier sticker ut.

Jan ger oss berättelsen om 20-årige Bengt Nygren som öppnar fyra blomsterbutiker och börjar importera blommor från Italien. Han kan hålla låga priser och god kvalitet. Det går bra för Bengts blomsterkedja Buketten.

Men allt har sin tid och Bengt blir till slut utköpt ur kedjan och andra tar över. 1982 går allt i konkurs. Vad som händer sedan är ett ekonomiskt virrvarr. Idag förfaller platsen, kontoret och de sammanbyggda bostäderna på Bukettvägen 3. Inredningens dyrbara mahogny buktar och på den inbyggda badmintonplanen växer mossa. Men allt är märkligt intakt – bara som om någon klivit ut genom dörren och aldrig kommit tillbaka.

Jan ger oss också berättelsen om ett påkostat högfjällshotell som blivit uppköpt av grannhotellet bara för att låsa dörren och sätta punkt för konkurrensen. Tore Bejmert byggde upp en verksamhet med bussresor ut i Europa. Hans bussar stod dock oanvända under vintern och han insåg att de svenska fjällen var en outnyttjad resurs och han började köra bussar till fjällen på 1950-talet men det saknades bra hotell. Tore byggde då ett flott hotell i Härjedalen som invigdes 1964 med inredningsdetaljer och möblemang av mycket hög kvalitet. Men sedan kom förändringarna. Man investerade i ännu flera bussar och blev till slut utkonkurrerade av flygcharter och privatbilmism. Hotellet i Härjedalen lämnades åt sitt öde 1992 och står ännu kvar som ett minnesmärke över en man och hans skapande idéer som lyckades under lång tid – men inte hela vägen.

Överallt i de miljöer som Jan Jörnmark porträtterat har tiden stått stilla. Jan understryker att bilderna aldrig har arrangerats.

-Jag har bara klivit in i en verklighet som upphört att existera. En plats där allt liv plötsligt upphörde. Bara tingen finns kvar som ett minnesmärke över en framgångssaga i en tid då allt var möjligt tack vare människor som såg möjligheterna och som vågade satsa på sin idé.

Jan Jörnmark

Verklighet, vetenskap och räkenskap

Thomas Polesie är professor i företagsekonomi vid Handelshögskolan i Göteborg. Han har skrivit böcker och analyserat många företags ekonomiska resultat och utveckling. Vem skriver en företagsanalys i diktform? Thomas Polesie!

- Det är inte så lätt att beskriva företag. Modeller och teorier som vi lär ut på våra handelsutbildningar saknar de flöden och mänskliga faktorer som förekommer i alla verksamheter och som är avgörande för framgång eller misslyckande.

Thomas leder oss in i hans företagsekonomiska värld. Den fyrkantiga företagsekonomi får mjukare former och plötsligt blir allt knepigt självklart. Thomas jobbar med att förenkla och det har han lyckats med. Han visar oss ekonomiska diagram som till en början ter sig helt obegripliga men efter några enkla streck och förklaringar verkar modellerna helt begripliga.

Är vinst fult?

Konstnären siktar inte in sig på att göra vinst. Man satsar istället det sista in i sitt pågående projekt. Inte en krona kvar!

-Vinstbegreppet verkar känsligt i kulturnäringsmen om man inte vill prata om vinst så kan man ju istället säga inkomst och utgift. Det är samma sak! säger Thomas.

Kulturföretagaren är ofta en "levebrödsföretagare". Något man delar med många småföretagare. Ett helt annat synsätt än det som gäller för aktiemarknaden och som är den gängse bilden av företagande bland allmänheten.

-Ni har i kulturvärlden bestämt er för att ni inte har några pengar och då kan ni inte heller dela ut några bonusar. Men inom finansvärlden gör man gigantiska förluster men delar ändå ut bonusar. Hur tänker dom då? Om Mumintrölet hade blivit erbjuden bonus när företaget går med förlust, då hade han frågat Muminmamman som sagt; "Det ska du inte ta emot – det är farliga saker!"

Rätten till ersättning

-Det konstnärliga skapandet är en lång process, det ekonomiska är kort. Häri ligger kanske en del av problemet. Men det är viktigt att det konstnärliga skapandet ges det värde det förtjänar som motor för många andra näringar. Utan det konstnärliga skapandet skulle andra näringar inte ha samma förutsättningar. Det handlar inte om att be om bidrag utan om att motivera varför det bör vara självklart att skapandet ges en vettig ekonomisk ersättning. Det är trots allt kärnan i det vi idag kallar besöksnäringen som räknas till den snabbast växande näringen i många av våra bygder. Konstnären behöver mera välgrundat självförtroende och hävda sin självklara rätt till ekonomisk ersättning och uppmärksamhet i de pågående processerna.

-Framtiden har ännu inte inträffat och dåtiden kan du inte göra någonting åt. Det är bara i nuet som du kan agera! säger Thomas Polesie. Och Thomas skriver poesi. Han skriver om företagsekonomi i diktform så att läsningen av de ekonomiska analyserna blir lustfylld och skapar nya tankar.

Thomas Polesie

Att hänföra händelser till en tidsperiod

Att hänföra intäkter och kostnader till en period i tiden för att beräkna resultat är ett sätt att räkna. Hur många intäkter har företaget under denna period? Från vem kommer dessa intäkter?

På vilka marknader har vi sålt våra produkter?

Till vem sålde vi?

Vilka är våra kunder?

Vad fick de för pengarna?

Hur är vi organiserade?

Vilken marginal hade vi?

Hur många pengar får vi?

I perioden hade vi så mycket kostnader.

Vilka resurser har vi?

Vilka av våra resurser har vi använt?

Vilka resurser har vi förbrukat?

Vilka kostnader har vi visat fram?

Ur *Företag i tiden - ett flytande fenomen*
av Thomas Polesie, 2009

Seminarie serien fortsätter

Mer information om kommande seminarier och aktiviteter inom **LOKAL KULTUR** finner du på www.framtidenskultur.se/lokalkul

anmälan / information

Lasse Ernst - Projektledare
Anie Edéus - Projektsekreterare
LOKAL KULTUR
Vickleby bygata 12
386 93 Färjestaden
Tel: 0485 - 366 60
lokalkultur@framtidenskultur.se
www.framtidenskultur.se/lokalkul